



## ❖ تفسیر سورہ مبارکہ حج

### ● مشخصات کلی سورہ:

- ◁ ترتیب نزول: ۱۰۶ (بین نور و منافقون)
- ◁ ترتیب چینش: ۲۲
- ◁ تعداد آیات: ۷۸
- ◁ تعداد کلمات: ۱۲۸۲
- ◁ تعداد حروف: ۵۳۱۵
- ◁ تکرار لفظ جلالہ اللہ: ۷۶ بار
- ◁ وجہ تسمیہ سورہ: آیات ۲۵ تا ۳۷
- ◁ زمان نزول: سال ششم
- ◁ مکان نزول: مدینہ
- ◁ ثواب قرائت

## ● آیه شریفه ۱

﴿ زلزله الساعة: ﴿

﴿ محدوده: جهان لرزه

﴿ اجزاء آن

﴿ مفهوم آن:

﴿ فاعل

﴿ قابل

﴿ ظرف

« شیء عظیم:

« علائم عظمت

« زمان بروز علائم

« اهمیت موضوع عظمت

« راه امان از خوف آن

## ● آیه شریفه ۲

﴿ تَذْهَلْ كُلٌّ... ﴾

﴿ مفهوم ذُھول

﴿ متعلّق ذُھول:

﴿ اِرْضَاع: عَمَّا اَرْضَعْتَ

﴿ مَرْضَعُهُ: عَمَّنْ اَرْضَعْتَ

﴿ دلیل وجود «ه» در مَرْضَعُهُ

﴿ تری الناس... ﴾

﴿ مفرد بودن تری

﴿ انواع سُکر:

﴿ نتیجه میگزاری

﴿ نتیجه مرگ و قیامت

﴿ استثناء: لا يحزنهم الفزع...

## ● آیه شریفه ۳

﴿ یجادل:﴾

﴿ انواع جدال:﴾

﴿ باطل

﴿ حق

﴿ نتیجه: وقوع در دام شیطان

﴿ يَتَّبِعْ كُلَّ ۙ﴾

﴿ مفهوم مَرِيد

﴿ دليل ذکر «كُلَّ» ۙ﴾

﴿ ریشه تبعیت:

﴿ در بخش اندیشه

﴿ در بخش عملکرد



## ﴿ آیات موکد مشی علمی: ﴾

﴿ علم: عامل تمدن

﴿ تایید عالمانه

﴿ تکذیب عالمانه

﴿ امامت عالمانه

﴿ مامومیت عالمانه

## ● آیه شریفه ۴

﴿ کتب علیه... ﴾

﴿ مرجع ضمیر «ه» در علیه

﴿ نتیجه تبعیت: عذاب السعیر

﴿ دلیل ذکر کلمه هدایت

## ● آیه شریفه ۵

﴿ ارذل العمر:﴾

﴿ مفهوم: پست ترین دوره عمر

﴿ ویژگی: لکی لا يعلم بعد...

﴿ چرایی تسمیه

« معاد و احیاء اموات:

« امکان یا امتناع؟

« قدرت خداوند؟

« ضرورت یا عدم آن؟

« از ناحیه فعل خدا

« از ناحیه فاعلیت خدا

## آیه شریفه ۶

﴿ هو الحق: ﴾

﴿ حصر حق: هو، ال

﴿ معنای حق در قرآن:

﴿ مربوط به ذات خداوند

﴿ مربوط به فعل خداوند

﴿ مفهوم محتمل حق:

﴿ ان الموت حق

﴿ والوزن يومئذ الحق

﴿ تکمله: اِعرِضْ نفسک علی کتاب الله

## ● آیه شریفہ ۸

﴿ صنوف مردم:

﴿ تابع ضال: آیه ۳

﴿ متبوع مضل: آیه ۸

﴿ بغیر علم: علم عقلی

﴿ لا ہدی: شہود

﴿ لا کتاب منیر: وحی

﴿ منافق: آیه ۱۱

﴿ مومن: آیه ۱۴

● آیه شریفه ۱۰

﴿ بظُلَّام:

﴿ متعلّق احتمالی ظلم:

﴿ شخص مظلوم

﴿ میزان ظلم

﴿ چرایی استعمال ظُلَّام:

﴿ صفات خدا: حداکثری

﴿ اقتضای عدالت خداوند

﴿ ناظر به انتظام عالم

## ● آیه شریفه ۱۰

﴿ يعبد الله على حرف:

﴿ مفهوم حرف:

﴿ لغوی: طرف، حاشیه

﴿ اصطلاحی: لسانا، لبه پرتگاه

﴿ علامت این عده:

﴿ اصابه خیر: اطمان<sup>۳</sup> به

﴿ اصابته فتنه: انقلب علی وجهه



﴿ نتیجه عملکرد:﴾

﴿ خسر الدنيا

﴿ خسر الآخرة

﴿ نحوه ابتلا مومنین:

﴿ توجه به عملکرد مشرکین

﴿ چگونگی فساد عملکرد مومن

● آیه شریفه ۱۰

«جمع» من لا یضره» با «لمن ضره اقرب»:

«نظر اول:

«نبود نفع: ناظر به معبود  
«ضرر بیشتر: ناظر به عبادت

«نظر دوم:

«نبود نفع: ناظر به معبود بت و صنم  
«ضرر بیشتر: ناظر به معبود انسانی

«نظر سوم:

«نبود نفع: ناظر به مقام ثبوت  
«ضرر بیشتر: ناظر به مقام اثبات

## ● آیه شریفه ۱۵

﴿ مرجع «ه» در ینصره:

﴿ پیامبر اکرم(ص):

﴿ نیازی به ذکر نیست

﴿ وجود عبارت «کان»

﴿ تأیید روایات

﴿ قائلین به نصرت بتها

﴿ بنی اسد و بنی غطفان

## ● آیه شریفه ۱۷

«الذین امنوا:

«تکرار الذین: سه بار

«عطف با گروه ها با «و»

«عدم اشاره به ملحدین

﹀ صابئین:

﹀ ستاره پرستان

﹀ ترکیب یهود و نصاری

﹀ گروهی از نصاری

﹀ پیروان حضرت نوح

﹀ ترکیب یهود و مجوس

﹀ ...

## ﴿ یفصل بینهم:﴾

﴿ مفهوم

﴿ متعلّق فصل: برون دینی، درون دینی

﴿ فاصل: خداوند

﴿ تکمله:

﴿ عدم ارتباط آیه ۶۲ بقره با این آیه

﴿ تفکیک اصل ادیان از انحراف بعدی

﴿ دلالت آیه شریفه بر دو گروه کلی

## ● آیات شریفه ۱۸

﴿الم تر ان...﴾

﴿نوع رویت:

﴿قلبی و شهودی

﴿علمی

﴿حقیقت رویت:

﴿تمثیل

﴿عینی و حقیقی

﴿ یسجد:

﴿ نوع سجده:

﴿ تکوینی

﴿ تشریعی

﴿ شکل سجده:

﴿ جماعت

﴿ فرادی



﴿ من فی السماوات:

﴿ کاربرد من به جای ما

﴿ فی السماوات:

﴿ گاهی ظرف دال بر مظروف

﴿ گاهی مظروف دال بر ظرف

## ● آیه شریفه ۱۹

﴿خَصَّامَانِ اِختَصَمَوْا...﴾

﴿ موضوع اختصام

﴿ متعلّق خصمان

﴿ کاربرد جمع: اختصموا

## ﴿ مجازات کفار: ﴾

﴿ قطعت لهم ثياب ﴾

﴿ یصب من فوق رؤسهم... ﴾

﴿ لهم مقامع من حديد ﴾

﴿ كلما ارادوا ان يخرجوا... ﴾

## ﴿ پاداش مومنین: ﴾

﴿ جنت تجری من تحتها... ﴾

﴿ يحلون فیہا اساور من... ﴾

﴿ لباسہم فیہا حریر ﴾

﴿ هدوا الی الطیب من القول ﴾

﴿ هدوا الی صراط الحمید ﴾

## ● آیه شریفہ ۲۵

﴿ یصدون: ﴾

﴿ دلالت فعل مضارع

﴿ متعلّق صدّ:

﴿ بالانصراف

﴿ بالصرف:

﴿ صد عن سبیل اللہ

﴿ صد عن مسجد الحرام

المسجد الحرام:

محدوده:

كعبه و خود مسجد

شهر مکه

اهمیت و جایگاه:

وجوب

حرمت

کراهت و استحباب

## ● آیه شریفہ ۲۶

﴿ بَوَّانَا: ﴿

﴿ مفہوم: ﴿

﴿ لغوی ﴿

﴿ اصطلاحی ﴿

﴿ هدف:﴾

﴿ ناصحیح

﴿ صحیح:

﴿ لا تشرک بی شیئا

﴿ طہر بیتۃ:

﴿ بہرہ برداران

﴿ متعلق



## ● آیه شریفه ۲۷

﴿ یاتوک:﴾

﴿ اصل اجابت

﴿ مقصد حجاج:

﴿ زیارت خانه خدا

﴿ بیعت با ولی خدا

﴿ نحوه آمدن:

﴿ رجالا

﴿ علی کل ضامر

## ● آیه شریفه ۲۸

﴿ منافع لهم:

﴿ اخلاقی

﴿ سیاسی

﴿ فرهنگی

﴿ اقتصادی

﴿ ایام معلومات و معدودات:

﴿ نظر اول:

﴿ معلومات: دہہ اول ذیحجہ

﴿ معدودات: ۱۱ تا ۱۳ ذیحجہ (ایام التشریق)

﴿ نظر دوم:

﴿ معلومات: ایام التشریق

﴿ معدودات: ایام التشریق

## ● آیه شریفه ۲۹

﴿ العتیق:﴾

﴿ به خاطر قدیمی بودن

﴿ به خاطر آزادی انسان از بردگی

﴿ آزادی کعبه از ساکن و مالک

﴿ ارزشمندی و احترام

## ● آیه شریفہ ۳۰

﴿ فاجتنبوا: ﴾

﴿ مفہوم اجتناب

﴿ متعلّق اجتناب:

﴿ مصداق:

﴿ الرجس من الاوثان

﴿ قول الزور

﴿ چرایی

## ● آیه شریفه ۳۱

﴿ حنفاء لله غیر مشرکین به: ﴾

﴿ مفهوم شناسی حنیف

﴿ نقش دو قید

﴿ رابطه دو قید

﴿ اهمیت موضوع

## ﴿ من یشرک بالله: ﴾

﴿ حقیقت شرک

﴿ انواع شرک:

﴿ اعتقادی

﴿ عملی

﴿ نتیجه شرک: خرور:

﴿ فتخطفه الطیر

﴿ تهوی به الريح

## ● آیه شریفہ ۳۳

﴿ لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ:

﴿ نَوْعَ نَظَاةٍ:

﴿ نَاصِحِيح:

﴿ اَفْرَاط

﴿ تَفْرِيط

﴿ صَحِيح: مُتَّصِل و مُنْفَصِل



## ● آیه شریفہ ۳۴

﴿المخبتین:

﴿ مفہوم اخبات

﴿ مصادیق مخبتین:

﴿ اذا ذکر اللہ وجلت قلوبہم

﴿ الصابرین علی ما اصابہم

﴿ المقیمۃ الصلاہ

﴿ مما رزقناہم ینفقون

## ● آیه شریفه ۳۶

﴿ فکلوا:

﴿ کلوا ... و لا تسرفوا

﴿ کلوا ... و اعملوا

﴿ کلوا ... و اشکروا

﴿ کلوا ... و اطعموا

﴿ اطعموا:

﴿ دلالت حکم

﴿ متعلّق اطعام:

﴿ قانع

﴿ معتر

## ● آیه شریفه ۳۷

المحسنین:

احسان غیر ناظر به فرد خاص

احسان به غیر

احسان واقعی: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ  
تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

## ● آیه شریفه ۳۸

﴿ یدافع:

﴿ مفهوم شناسی

﴿ شرط دفاع: ایمان

﴿ محرومین از دفاع الهی:

﴿ خوآن

﴿ کفور

﴿ روند تحقق وعده دفاع: ناصر قادر واعد صادق

## ● آیه شریفه ۳۹

﴿ علی نصرهم:﴾

﴿ تحلیل عبارت

﴿ ریشه نصرت: ایمان

﴿ مشمولان نصرت: مجاهدان راه حق

﴿ شرط نصرت: حرکت مومن

﴿ شیوه نصرت

## ● آیه شریفہ ۴۰

﴿ اُخْرَجُوا:

﴿ سابقہ اخراج مومنین

﴿ دلیل اخراج: ایمان

﴿ نحوه اخراج

﴿ مشمولین اخراج

## ﴿ دفع الله الناس: ﴾

﴿ ریشه دفع

﴿ گستره مخاطبان موضوع

﴿ انواع دفع:

﴿ اهم: فکری و فرهنگی

﴿ مهم: نظامی

﴿ نتیجه دفع: حفظ صوامع و ...



## ● آیه شریفه ۴۱

﴿ ان مَكَّاهُمْ :

﴿ مفهوم مکان

﴿ معطی مکان

﴿ گیرنده مکان

﴿ اثر مکان

## ● آیه شریفه ۴۶

انواع انسان ها:

انواع انسان ها:

انواع انسان ها:

انواع انسان ها:

انواع انسان ها:

انواع انسان ها:

انواع انسان ها:

انواع انسان ها:

## ● آیه شریفہ ۴۶

﴿ املیتُ:

﴿ متکلم وحده

﴿ متکلم مع الغیر:

﴿ تعظیم و تفخیم

﴿ اشارہ بہ مدبّرات امر

## ● آیه شریفه ۴۹

﴿ نذیر مبین:﴾

﴿ ناظر به یستعجلونک

﴿ ناظر به مقام استهزاء

﴿ ناظر به اقتضای بشر

## ● آیه شریفه ۵۱

﴿ معجزین: ﴾

- ﴿ مفهوم شناسی: معاجز: مسابق
- ﴿ حیطة: فراگیر و غیر منحصر در نبوت
- ﴿ روش: پیچیده و متغیر
- ﴿ متعلّق: دین، مدیران، پیشوایان
- ﴿ دلیل نوع خطاب: نوع سیاق

## ● آیه شریفه ۵۲

﴿ تمنی: ﴾

﴿ طالب هدایت بود و شیطان اخلاص می کرد: صحیح

﴿ تلاوت می کرد:

﴿ شیطان بین مردم اخلاص می کرد: صحیح

﴿ شیطان در قرائت اخلاص می کرد: ناصحیح

﴿ ضعف راویان

﴿ عدم نقل در روایات

- « و ما ينطق عن الهوى ...
- « تحقیر بتها در آیات بعد
- « اَنْك لتلقى القرآن من ..
- « تضمین الهی حفظ قرآن
- « عدم نسیان در حضرت
- « سابقه بت ستیزی حضرت
- « اقرار دشمنان حضرت
- « شیطان در خطورات ذهنی اخلاص می کرد: ناصحیح

## ﴿ فینسخ الله ... ﴾

### ﴿ مردم و القاء شیطان:

﴿ فهو له قرین

﴿ یوسوس فی صدور الناس

﴿ اذا مسهم طائف من الشیطان

﴿ الا عبادک منهم المخلصین

﴿ واکنش و حقیقت امر

﴿ سرانجام نزاع: و لله عاقبه الامور

﴿ روند کار: اول نسخ و سپس احکام



## ● آیه شریفہ ۵۳

﴿ فتنہ: مخاطب:﴾

﴿ فی قلوبہم مرض

﴿ القاسیہ قلوبہم

﴿ الذین اوتوا العلم

## ● آیه شریفہ ۵۴

﴿ لیعلم الذین: ﴾

﴿ روند تحقق علم: ﴾

﴿ فہم

﴿ پذیرش

﴿ نشر

﴿ نتیجہ علم: ﴾

﴿ فیومنوا بہ

﴿ فتخت له قلوبہم

﴿ ریشہ علم

## ● آیه شریفه ۵۵

﴿ و لا یزال الذین کفروا:

﴿ ماده و صیغه دال بر استمرار

﴿ تقسیم شک به خوب و بد

﴿ قاطع کفرورزی:

﴿ وقوع ناگهانی قیامت

﴿ حلول عذاب قیامت

﴿ یوم عقیم:

﴿ مفہوم عقیم

﴿ مفہوم یوم عقیم

﴿ دلیل عقم قیامت:

﴿ وجود کمال علمی

﴿ عدم کمال عملی

## ● آیه شریفه ۵۸

﴿ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا... ﴾

﴿ سَرْنُوشْتِ مَهَاجِرَانِ

﴿ اَجْرِ مَهَاجِرَانِ:

﴿ دَنْیَوِی

﴿ اٰخِرَوِی:

﴿ لَیْرِزْقْنَهُمُ اللّٰهُ ...

﴿ لَیْدَخْلَنَهُمُ مَدْخَلًا...

## ● آیه شریفه ۶۱

﴿ يُولَجُ اللَّيْلِ... ﴾

- ﴿ مفهوم شناسی
- ﴿ چگونگی ایلاج
- ﴿ چرایی ایلاج
- ﴿ تقدم لیل بر نهار
- ﴿ موضوع تکوینی میان تشریعیات

## ● آیه شریفہ ۶۵

﴿ یمسک السماء...:﴾

﴿ مشابہات

﴿ وسیلہ: بکم یمسک...:﴾

﴿ ضرورت

﴿ سطح فہم:

﴿ حداقلی

﴿ حداکثری

## ● آیه شریفه ۷۱

﴿ فقدان استدلال مشرکان:

﴿ نقلی: ما لم یَنْزِلْ بِهِ سُلْطَنَا:

﴿ کتاب آسمانی

﴿ سنت انبیاء

﴿ عقلی: ما لیس لهم به علم:

﴿ بَیِّنٌ

﴿ مَبِیِّنٌ



« ما للظلمین من نصیر:

« تاخر موضوع از نصرت عام الهی

« کارکرد اسم ظاهر به جای ضمیر

« دلیل فقدان نصیر: فقدان دلیل:

« داخلی

« خارجی

## ● آیه شریفه ۷۳

﴿ ضرب مثل: ﴾

﴿ مفهوم مثل

﴿ مفهوم ضرب مثل

﴿ انواع مثل

﴿ کارکرد مثل در قرآن

﴿ معنای مثل های قرآنی:

﴿ مجاز و کنایه

﴿ حقیقی

﴿ ضعف بت ها:

﴿ لن یخلقوا ذبابا:

﴿ استعمال «لن»

﴿ عدم نقش در خلق

﴿ لو اجتمعوا له

﴿ مخلوق بودن بت ها

﴿ لا یتنقذوه منه:

﴿ استعمال «لا»

﴿ شدت ضعف بت ها

﴿ ریشه عدم استحقاق

## ﴿ ضعف الطالب و المطلوب:﴾

﴿ طالب: مگس، مطلوب: بت ها

﴿ طالب: مشرکین، مطلوب: بت ها

﴿ طالب: بت، مطلوب: مگس

﴿ طالب: مشرکین، مطلوب: خلق مگس

● آیه شریفه ۷۵

﴿ رسول:﴾

﴿ انسان: الله اعلم حيث يجعل رسالته

﴿ ملك: جاعل الملائكة رسلا:

﴿ بيان جنس است نه عموم

﴿ وظائف ملائک:

﴿ احياء

﴿ تعليم

﴿ تقسيم رزق

﴿ قبض ارواح

## ● آیه شریفه ۷۶

ما بین ایدیهم و ما خلفهم:

ما بین خدا

ما بین ملک

ما بین رسول

ما بین مردم

● آیه شریفه ۷۸

﴿ جَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ: ﴾

﴿ مفهوم جهاد

﴿ مشابیهات

﴿ انواع جهاد

﴿ امکان سنجی تحقق

﴿ حقیقت حق جهاد

﴿ مرجع «ه» در جهاده:

﴿ جهاد کم فیه

﴿ جهاد الله

## ﴿ جمع بندی: ﴾

- ﴿ شروع با انذار(قیامت)
- ﴿ انواع مردم
- ﴿ وصف و سرنوشت ظالمان
- ﴿ وصف، وظیفه و سرنوشت مومنان
- ﴿ اشاره به احکام(جهاد، حج و ...)
- ﴿ اشاره به نعمت ها(باران، زمین و ...)
- ﴿ ختم با تبشیر



و آخر دعوانا ان الحمد لله  
رب العالمين